

**Дмитро Терлецький**

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права  
Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат*

## **Місце і значення конституційного права в національній правовій системі: перспективи (пере)осмислення**

Влітку 2021 р. правничій спільноті України було презентовано новий підручник із конституційного права — результат творчих зусиль колективу, який об'єднав представників різних правничих шкіл конституційного права, на чолі із доктором юридичних наук, професором Миколою Івановичем Козюброю<sup>1</sup>.

Серед численних навчальних видань із конституційного права, цей підручник, зокрема, вирізняє недвозначно артикульоване авторами прагнення переосмислити відповіді на «...традиційні для вітчизняної конституціоналістики питання: статус конституційного права в національній правовій системі, його предмет і принципи, місце науки конституційного права в системі сучасних наукових і позанаукових знань»<sup>2</sup>.

Не маючи на меті жодним чином применшити або заперечити упереджені в інших виданнях досягнення вітчизняних конституціоналістів, дозволю твердити, що таке амбітне прагнення є водночас вкрай затребуваним завданням. Еволюційний стрибок, який — щонайменше у нормативному вимірі буття — здійснила Україна при здобутті незалежності, тільки підкреслює значущість постійного (пере)осмислення усталених відповідей на узвичаєні питання.

Інакше кажучи, «...пошук та аргументування відповіді на питання “хто ми є” навіть у межах ‘внутрішніх смислів’ національної конституції та конституційних традицій є безперервним процесом, який неодмінно передбачає загальну полеміку, а не статичне утвердження догми “ми є такими, якими ми є”»<sup>3</sup>.

При цьому я глибоко переконаний, що перетворення державного права на право конституційне, засвідчивши якісно інший цивілізаційний вибір і, отже, намір змінити зміст і спрямованість правового регулювання публічного владарювання, триває дотепер, сягаючи, без сумніву, значно глибше перейменування галузі, науки і відповідної навчальної дисципліни.

У цьому контексті вважаю за доцільне виокремити декілька позицій, які аргументовані авторським колективом на чолі з М. Козюброю.

1. Доведення вторинного, похідного значення державно-політичних відносин владарювання для визначення предмета конституційного права. Первинними нато-

<sup>1</sup> Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри; Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.

<sup>2</sup> Там само. С. 10.

<sup>3</sup> Терлецький Д. С. Ад'єктивний конституціоналізм як патологія. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 3. С. 25.

мість постулюються людина та відносини, пов'язані з гарантуванням її прав і свобод<sup>4</sup>. У такий спосіб раніше аргументована М. Козюброю теза про права й свободи людини як першоджерело права<sup>5</sup>, екстрапольована, зокрема, на конституційне право.

Відповідно, доводиться, що предмет конституційного права не обмежується політичними відносинами владарювання, навіть у разі, якщо йдеться про базові, визначальні для цієї сфери життєдіяльності відносини. Конституційне право рівною мірою визначає базові, вихідні засади регулювання в усіх інших найважливіших сферах життя суспільства й держави, насамперед пов'язаних з основами правового становища особистості та значенням держави в його забезпеченні<sup>6</sup>.

2. Оспорювання визначення конституційного права як публічного права. Стверджується, що конституційне право за своєю природою набагато масштабніше за сферою свого регулювання та методами традиційної галузевої диференціації права. Воно становить особливу базову підсистему національного права, його фундаментальну основу, є системостворювальним стрижнем усієї правової системи<sup>7</sup>, оскільки визначає вихідні засади її регулювання.

3. Визнання далекосяжних наслідків поліструктуризації національних систем права, зокрема через відокремлення від конституційного права нових галузей права. Ідеться, зокрема, про муніципальне, парламентське, виборче, судове право тощо. Виокремлення названих, а в майбутньому й інших галузей як автономних уможливорює звільнення конституційного права від претензій на всеосяжність, універсальність регулювання навіть тих відносин, які мають політичний зміст, зосередившись переважно на засадах їхнього регулювання<sup>8</sup>.

Визначаючи і підкреслюючи значущість наведених вище та інших позицій, разом із тим за наслідками їхнього аналізу дозволю навести декілька міркувань.

1. Конституційне право нормативно опосередковує прагнення і спроможність нації творити державу, утверджувати її природу та найважливіші цілі, визначати через інституції та форми владарювання її фундаментальну структуру, а через юридично визначені обмеження і заборони — межі здійснення публічної влади. Серед іншого завдяки цьому політичні рішення продукуються, а політичні конфлікти розв'язуються у певний — а не довільний або свавільний — спосіб. Цей спосіб також, безумовно, засвідчує певний зв'язок між загальною та індивідуально значущими цілями, а також між ними та визначеними засобами їхнього досягнення.

Попри усю привабливість пропонованого підходу до визначення предмета конституційного права, видається, що, будучи заснований на сприйнятті держави як постійної безумовної загрози для автономії людини, він залишається у вимірі їхнього

<sup>4</sup> Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри; Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. Київ: Ваїте, 2021. С. 52.

<sup>5</sup> Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. С. 46–48.

<sup>6</sup> Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. Київ: Ваїте, 2021. С. 56.

<sup>7</sup> Там само. С. 52, 57.

<sup>8</sup> Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри; Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. Київ: Ваїте, 2021. С. 55–56.

протиставлення. Проте держава також є уособленням прагнення людей заснувати такі інституції, які уможливають їхню співпрацю та узгодження їхніх зусиль для реалізації тих завдань, яких вони не здатні досягнути поодиночі. Тому слідом за К. Й. Фрідріхом наголошу, що конституційна система, яка не може ефективно функціонувати, яка не може діяти швидко й сильно, не може жити. За умов конституційної демократії ефективне владарювання постає не як концепція активної позивної держави, що вимірюється будь-якими цілями правління, а нормативно обмеженими цілями<sup>9</sup>.

2. Визначення конституційного права як однієї з-поміж інших у системі права галузей, яка водночас за своїми рисами принципово вирізняється від усіх інших галузей, потребує подальшого (пере)осмислення. Заслугує на підтримку, зокрема, прагнення звільнити конституційне право від претензій на всеосяжність і універсальність правового регулювання, що зумовлюють включення до предмета конституційного права відносин, які істотно різняться за ступенем деталізації та завершеності правового регулювання. Одним зі шляхів досягнення цієї мети є поступове виокремлення окремих складників конституційного права в самостійні галузі права.

Однак, переконаний, здійснення цього прагнення не має вести до сприйняття конституційного права як «загальної частини» усіх інших галузей права, як це вже мало місце за часів Радянського Союзу щодо державного права. Утім, постулат про те, що конституційне право визначає вихідні засади правового регулювання найбільш важливих сфер суспільного і державного життя, насамперед пов'язаних з основами правового становища особистості та роллю держави у забезпеченні її прав і свобод, будучи сформульованим надто загально, потребує подальшого уточнення й належної аргументації. Дозволю собі стверджувати, що такі зусилля можуть бути спрямовані в русло аксіологічної інтерпретації галузі конституційного права. У межах такого підходу її пріоритетне й фундаментальне призначення пояснюється через осмислення системи конституційних цінностей-принципів, експліцитно й імпліцитно закріплених у Конституції, які визначають сутнісні параметри взаємовідносин у системі «особистість – суспільство – держава».

Така аксіологічна інтерпретація галузі конституційного права також уможливорює осмислення її нормативного впливу на усю національну правову систему, включно, але не обмежуючись системою права.

<sup>9</sup> Терлецький Д. С. Конституціоналізм та ефективне правління. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2. С. 14.